

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження

Ратушинського Назара Володимировича на тему:

«АРХІТЕКТУРА ПАСАЖІВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ МІСТА ЛЬВОВА»

представлену на здобуття наукового ступеня

кандидата архітектури за спеціальністю

18.00.01 – теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури

Актуальність теми. Останнім часом в західній фаховій літературі відзначається спад інтересу до великих торгових центрів, які були вельми популярними у другій половині ХХ ст., особливо до тих з них, які можна віднести до інтровертного, закритого типу, відгородженого від міського оточення. Ознаки подібної проблеми починають з'являтися і в Україні. Констатуючи сьогоднішню кризу торгових гігантів, західні дослідники шукають і пропонують можливі виходи з ситуації, що створилася. Одним з перспективних підходів сьогодні вважається середовищний. Він спонукає проєктувальників розглядати торговельні комплекси як частину міського середовища, а торгівлю - як невід'ємну складову міської активності. Він зосереджений на масштабних людині просторах, на використанні локальних історичних та змістових особливостей місць, соціально-культурному потенціалі регіону в контексті концепції сталого розвитку. В цьому сенсі актуальність обраної автором теми набуває гостроти: завдання вивчення і виявлення особливостей традиційних для Львова, історично вписаних в міське середовище, типів торгівлі, таких, як пасажі, наповнюється сучасним змістом. Є й інша сторона актуальності: необхідність максимального збереження архітектурно-містобудівної автентичності історичного центру Львова, внесеного до списку ЮНЕСКО, має бути підтримана одночасною активізацією життєдіяльності в його просторах: вулицях, кварталах, дворах. Відтворення старовинних традиційних для міста пасажів, які наповнювали його рухом, буде безсумнівно цьому сприяти.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Тема даної роботи узгоджується із Законом України «Про охорону культурної спадщини», з низкою державних і правових документів з охорони пам'яток, а також з основним напрямом наукових досліджень, які здійснює кафедра архітектури та реставрації Національного університету «Львівська політехніка», зокрема з розробкою теми «Регенерація історичних архітектурно-містобудівних комплексів» (номер державної реєстрації: 0116U004110).

Наукова новизна отриманих у дослідженні результатів не викликає сумніву. В роботі вперше вдалося простежити історію розвитку пасажів як архітектурно-функціональних елементів центрів міст на прикладі Львова, визначити їх основні історичні функціонально-просторові та композиційно-планувальні принципи організації, виявити принципи їх функціонального та архітектурно-планувального відтворення та адаптації у структурі центрів великих міст, розробити рекомендації з реставрації та адаптації пасажів в умовах історично сформованого міського середовища, доповнити існуючу інформацію про їх еволюційний розвиток та типологію.

Практичне і теоретичне значення результатів дисертаційної роботи. У роботі введено у науковий обіг та систематизовано солідний обсяг фактологічного матеріалу, який збагачує архітектурну історію Львова, відкриває можливість використання результатів для розробки програм пам'ятко-охоронних і реставраційних заходів щодо архітектурної спадщини Львова, практичних рекомендацій зі збереження та подальшого розвитку історично сформованих міських просторів з відтворенням і використанням пасажів як традиційних архітектурно-містобудівних елементів середовища. Дані дисертації можуть бути задіяні й у навчальному процесі при викладанні дисциплін спеціальності 191 «Архітектура та містобудування»: «Реставрація та реконструкція пам'яток архітектури», «Містобудівне проектування», «Архітектурне проектування».

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів із висновками до кожного з них та загальних висновків, списку використаних джерел і додатків з ілюстративним матеріалом. Загальний обсяг дисертації – 236 сторінок, у тому числі 165 сторінок основного тексту, 17 сторінок з ключовими таблицями та схемами, 13 сторінок списку використаних джерел із 163 позицій, 4 сторінки з переліком апробацій та впроваджень та 37 сторінок з ключовими ілюстраціями.

У **вступі** викладена актуальність роботи, сформульовані основні вихідні положення дисертації: мета, завдання, об'єкт, предмет та межі дослідження, визначені міра вивченості проблеми, наукова новизна результатів, теоретична та практична значимість роботи.

У розділах послідовно й логічно розкрито основні результати дослідження. У розділі 1 **«Передумови виникнення та розвиток пасажів як архітектурно-містобудівних об'єктів міського центру»** автор виявляє певні термінологічні відмінності між назвами об'єктів у різних країнах, досліджує передумови формування цього типу будівель, історичні етапи їхньої генези з виділенням ключових особливостей формування і розвитку: від еволюції пішохідних торгових вулиць та реконструкції внутрішньодворових просторів до появи класичних пасажів, які забезпечили високий рівень комфорту, безпеки й насичення простору іншими громадськими об'єктами, стали асоціюватися з новими символами міст (кінець ХІХ ст.).

У розділі 2 **«Теоретично-методичні засади дослідження пасажів міста Львова»** проаналізовано існуючі дослідницькі методики, на основі яких розроблено комплексну модель дослідження пасажів та їх взаємозв'язку з міськими просторами. У роботі задіяно як теоретичні, так і емпіричні методи. Зокрема, використання функціонального аналізу дозволило авторові встановити особливості функціональної структури пасажів; структурного – зв'язувати особливості зв'язку «місто-пасаж», вплив міського середовища на розвиток об'єктів; архітектурно-планувального – розробити типологічні моделі пасажів, і таке інше. Загалом досліджено 19 об'єктів у Львові, й додатково: 21 – в інших містах України та 137 – в різних містах Європи.

У третьому розділі **«Аналіз архітектурно-планувальної структури та функціональних особливостей пасажів Львова»** розглянуто основні шляхи поширення будівництва пасажів на території сучасної України. Один з них транзитний: з Парижу через Брюссель і Прагу до Львова, де на початку XIX ст. швейцарець Доменіко Андреоллі відкриває перший на території Центрально-Східної Європи пасаж Андреоллі. Другий – розповсюдження популярних ідей східних ринків, в першу чергу, будівництва торгових рядів, які пізніше трансформувалися в пасажі чи галереї. У дослідженні виявлено 19 історичних пасажів у Львові, з яких лише 6 ще функціонують в тій чи іншій мірі. Автор групує їх в залежності від розміщення в просторі міста. Це надало змогу установити, що у більшості випадків пасажі у групі створювали своєрідні просторові системи, візуально поєднувалися між собою на просторовому та композиційному рівнях (Ринкові пасажі; пасажі на бульварному кільці; пасажі в Жовківському передмісті й районі Нового Світу).

Найбільший інтерес в цьому розділі становлять авторські креслення фасадів більшості будівель львівських історичних пасажів, виконані їм у ході дослідження.

У розділі 4 **«Композиційні та функціонально-планувальні характеристики пасажів, їх архітектурна специфіка та зв'язки з просторовою структурою центру міста»** проаналізовано типи функціонально-планувальної структури історичних пасажів. Встановлено, що основними формотворчими елементами пасажів є архітектурно-композиційна модель простору (планувальні особливості), функціонально-просторовий остов (загальна модель транзитного ядра) та інженерна забезпеченість (технологічне оснащення простору). Одним з найважливіших елементів формування внутрішнього середовища пасажу визначено тип центрального комунікаційного простору. Аналіз різних форм взаємодії внутрішніх і зовнішніх просторів дозволив авторові виявити закономірності і межі їх взаємовпливу, класифікувати його форми. Проаналізовано шляхи оформлення внутрішнього середовища пасажу через його декоративне оздоблення, яке

могло підтримувати стилістику будівлі в цілому чи започатковувати незалежне вирішення внутрішнього простору, підкреслюючи просторові особливості внутрішньої структури пасажу (класичні). Існували й із Специфічне стильове вирішення, по ствердженню автора, було притаманне новоспроекованим об'єктам, які мали значний вплив на міське оточення. Корисним є виявлені у роботі засоби, композиційні прийоми вирішення внутрішнього середовища пасажу (чомусь автор називає їх факторами) задля подолання монотонності й протяжності головної осі пасажу (параграф 4.4). Представляє певну цінність і рекомендації, що дає автор з перспективної реконструкції пасажів у параграфі 4.4.3

У розділі 5 **«Засади відновлення та розвитку пасажів в середовищі історичного центру міста Львова»** автор виявляє чинники, які мають бути враховані при вирішенні відбудови історичних пасажів, реконструкції чи будівництві нових подібних об'єктів у міському оточенні. Він обґрунтовує доцільність розміщення пасажів в середовищі міського центру, пропонує ряд рекомендацій з покращення якості простору пасажів (аттрактивність та логічність галерейно-атріумного простору, організація зовнішніх експозиційних зон, уникнення лінійності та зайвої протяжності пасажу, його співвимірність його простору з суміжним міським середовищем та ін.).

Про достатню повноту викладу матеріалу в опублікованих за темою дисертації працях свідчать 9 публікацій, з яких: 4 – у наукових фахових виданнях України, 1 – у науковому періодичному виданні іншої держави, 2 – у наукових виданнях України, а також 2 публікації – у збірниках матеріалів конференцій.

Оцінка мови, стилю та оформлення дисертації й автореферату. Стиль викладу дисертації доступний, забезпечує адекватність сприйняття основних положень і висновків. Оформлення дисертаційної роботи й автореферату відповідає вимогам державних стандартів МОН України.

Але є підстави звернути увагу й на положення, які викликають сумніви:

1. У параграфі 1.1 «Термінологічний словник» автор наводить цілий ряд, як він вважає, близьких за змістом термінів, в т. ч. з різних мов і країн. Однак не зовсім ясно, яке визначення терміну "пасаж" прийнято в роботі за основне, остаточне.
2. У розділі 3 «Аналіз архітектурно-планувальної структури та функціональних особливостей пасажів Львова», параграф 3.1 «Особливості та принципові впливи на побудову пасажів в сучасних містах України та Львова» автор фактично подає лише історичний опис пасажів українських міст, хоча анонсовані в назві розділу аналіз архітектурно-планувальної структури та функціональних особливостей були б тут більш доречні, ніж розгорнуті літературні опуси.
3. У параграфі 3.3 автор подає текстовий опис хронологічної послідовності виникнення пасажів у Львові, (фактично простий перелік їхніх назв та адрес), яка займає півтори сторінки. Достатньо було звести їх у таблицю. Те ж саме можна сказати і про параграф 5.2, де подано "Типологічну класифікацію пасажів у структурі громадських просторів згідно проаналізованих об'єктів" у вигляді довгого тексту, що є зайвим в разі подання таблиць.
4. «Характеристики пасажів Львова» з параграфу 3.3 у тому вигляді, в якому вони представлені там автором, слід було б винести в Додаток, заливши в основному тексті авторський аналіз та систематизацію об'єктів.
5. Параграф 4.1 починається зі ствердження, що «функціональна організація пасажів досить детально вивчена в сучасній типології, її проблемам присвячена значна кількість робіт». Але при цьому немає жодного посилання на будь-які джерела.
6. У загальних висновках Львів згадується лише у зв'язку з історичним дослідженням, виявленням генези його міських пасажів (висновок 3). У подальших пунктах автор концентрує увагу на загальних особливостях, дає універсальні для історичних міських пасажів рекомендації, в той час, як

унікальна ситуація Львова, його центру, занесеного до Списку об'єктів світової спадщини, мала б знайти гідне відображення у підсумках дисертації.

Проте, висловлені вище зауваження не позначаються на позитивному враженні від представленої роботи.

Висновок. Зміст і результати дисертаційної роботи Ратушинського Назара Володимировича «Архітектура пасажів центральної частини міста Львова», є завершеною науковою працею. Вона логічно структурована, має незаперечну наукову новизну. Отримані результати є вагомим внеском у вирішення важливої наукової проблеми виявлення і збереження унікальної архітектурно-планувальної та об'ємно-просторової організації пасажів в історичному середовищі міст, зокрема Львова.

Робота відповідає вимогам, що ставляться до кандидатських дисертацій у Постанові Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року №567 «Порядок присудження наукових ступенів» (із подальшими змінами, внесеними згідно з Постановами КМ), п.п. 11, 12, 13, 14, а її автор Ратушинський Назар Володимирович заслуговує присудження наукового ступеня кандидата архітектури за спеціальністю 18.00.01 – теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури

Офіційний опонент:

доктор архітектури, доцент, професор

кафедри архітектури та урбанізму

Приватного закладу «Інститут

«Харківська школа архітектури»

Смоленська С.О.

Підпис С.О.Смоленської засвідчую

ЗАВІДУВАЧ АКАДЕМІЧНОГО

